

ge? Izvirnik, ki je izgubljen, je bil verjetno napisan v klasični grščini. Prevod se je ohranil le v stari cerkveni slovanščini. Jaz sem pred leti naletel na nemški prevod in v slovenščini se stvarjenje človeka bere takole:

»In bil je večer, in bilo je spet jutro, šesti dan. In šestega dne sem velel svoji modrosti, naj naredi človeka iz sedmih sestavin: Njegovo meso iz prsti, njegovo kri iz rose, iz sonca njegove oči in iz brezdanjega morja, njegove kosti iz kamenja, njegove misli iz hitrosti angelov in iz oblakov, njegove kite in lase iz zeli zemlje, njegovo dušo iz mojega duha in iz vetra. In dal sem mu sedem bitnosti: Sluh mesu, videnje očem, duhanje duši, čutenje kitam, okus krvi, kostem potrpežljivost in mišljenju sladkost. Glej, izmislil sem si tudi umetnost govornice. Iz nevidne in iz vidne narave sem ustvaril človeka, iz obeh, smrt in življenje. In slika pozna besedo, tako kot

vsako drugo bitje, v velikem malo in v malem veliko. In na zemlji sem ga postavil kot drugega angela, častnega, vélikega in čudovitega. In postavil sem ga za kralja zemlje in kraljestvo ima od moje modrosti. In od mojih bitij mu na zemlji ni nič enakega.«

No, človek je verjetno oboje. Če se tega zaveda, je dobro. Ve, kaj je gonilo njegove dejavnosti. Bodisi za bolj racionalno plat, znanost – bodisi za bolj iracionalno plat, umetnost. Pa četudi je zato življenje zelo naporno, kot to kaže večno znamenita zgodba o Adamu in Evi in njuni neposlušnosti Bogu, tako da sta končno »jedla od drevesa spoznanja« ter spoznala oboje, odrešenje in pogubo, dobro in zlo. Če se človek svoje nevrotičnosti, iracionalnosti ne zaveda, sledi skoraj vedno poguba ali celo – zlo.

Marjan Kordaš

Kontaminirane pokrajine

Martin Pollack: **Kontaminierte Landschaften** [Kontaminirane pokrajine]. St. Pölten, Salzburg, Wien: Residenz Verlag, 2014. 117 strani.

»... Pri mojem prvem obisku v Kočevskem Rogu sem srečal starca, ki je kot otrok opazoval množično streljanje. S svojim očetom je odšel v gozd, da bi nabiral drva ali gobe, ko so se nenadoma pojavili tovornjaki, natrpani z ljudmi, zastraženimi z vojaki. Skrila sta se in iz varne razdalje sta bila priči poboja ter posledičnemu »odlaganju« trupel v kraških brezni. Možakar je o tem dolgo molčal zaradi strahu, da bi njegovo védenje utegnulo škodovati njegovi družini. Desetletja ni bilo mogoče javno govoriti o pobojih, pisati pa sploh ne. Bili so tabu, s tajno policijo ter cenzuro strogo varovana državna skrivnost. Enako se je o Katynu dolga leta odzivala sovjetska oblast, in natančno enako se vede beloruski režim glede zadeve Kurapaty. [...]

Kraška brezna pod Krenom niso edini množični grobovi na Kočevskem. Slike skritih množičnih grobov lahko zdaj najdemo že na spletu, zaporedje mrtvaških slik. Jama pod Macesnovo gorico, Jama v Rugarskih klancih, vidimo v globino padajočo razpoko, zavarovana je s preprosto ograjo iz okroglih debel, takšno, kot jo tod vidimo okoli pašnikov za govedo. Izvirna jama, brezna pri Žagi rog in Dvojno brezno pri Cink križu, če naj omenim le nekaj teh strašljivih krajev. Takoj po

Martin Pollack

KONTAMINIERTE LANDSCHAFTEN

Die Gräber sollen unsichtbar werden, in der Landschaft verschwinden, um die namenlosen Opfer für immer aus der Welt zu schaffen: ohne Leiche kein Verbrechen und ohne Verbrechen keine Anklage.

množičnih pobojih so bili dohodi do votlin in brezen največkrat razstreljeni z namenom, da bi bilo pozneje iskanje trupel oteženo ali onemogočeno. Ocenjujejo, da je v Sloveniji okoli 600 skritih množičnih grobov. Doslej so bili preiskani le površno ali odprti le delno. Odpiranje vseh grobov ni v načrtu. [...]

V pripovedih mojega deda iz Amstettna se je pogosto pojavljalo še eno drugo ime, ki je – podobno kot Kočevje – sporočalo enako napete lovske zgodbe in hkrati domačo gorkoto: Tüffer. Kot še majhen deček, star štiri ali pet let, je tam od mojega pradedu prejel pravo pravcato puško, ne igračo, temveč Tesching (flobert, do kalibra 6,5 mm; op. prev.), s katerim je zmozel streljati ptiče. [...] A šele mnogo pozneje, ko deda ni več bilo med živimi, sem zvedel, da je Tüffer mesto v nekdanji Spodnji Štajerski in da se mu je slovensko reklo Laško. V majhni, pod strmo vzpenjajočim se vulkanskim gričem, imenovanim Hum, raztreseni naselbini v Savinjski dolini, deset kilometrov južno od Celja, je bila doma družina mojega deda.« [str. 45-50]

Kolikor mi je znano, se je Pollack v slovenskem prostoru prvič pojavil s prevodom knjige *Smrt v bunkerju. Poročilo o mojem očetu* (Slovenska matica, Ljubljana, 2005). A njeno sporočilo mi je prišlo do živega šele potem, ko sem prebral nemški izvornik (*Der Tote im Bunker. Bericht über meinen Vater* (Paul Zsolnay Verlag, Wien, 2004). V bistvu gre za rekonstrukcijo življenja dr. Gerharda Basta, ki je bil leta 1911 rojen v Kočevju. Kot študent prava v Grazu se je leta 1932 včlanil v SS, hitro napredoval in bil leta 1944 kot SS-*Sturmbannführer* zelo dejaven v preganjanju partizanov na Slovaškem. Po vojni je, registriran kot vojni zločinec, kot begunec in skrivač umrl v nepojasnjenih okoliščinah okoli leta 1947 na Brennerju, mejnem področju med Italijo in Avstrijo.

Bojim se, da bo predstavitev te knjige kar težavna. Z naslovom, kako prevesti izraz *kontaminiran*, sem se začel ubadati šele potem, ko sem prebral skoraj vse uvodne strani. In se končno odločil izraz *kontaminiran* obdržati, saj v današnjem besednjaku pomeni dolgotrajno onesnaženje, kot na primer zastrupitev krajine z radioaktivnimi snovmi ali z bojnimi strupi. A ta knjiga opozarja še na hujšo reč: na pokrajine, kontaminirane z grobišči, s pobitimi ljudmi, ki pravzaprav sploh nimajo svojega groba. Tako, kot nekako pove uvodna misel na naslovnici: »Grobovi morajo biti nevidni, iz pokrajine morajo izginiti, da bi se žrtve brez imen za vedno odpravile iz sveta: brez trupla ni zločina in brez zločina ni obtožbe.«

Pollacka poznam bolj kot avtorja, ki skoraj do dovršenosti obvlada novinarski, poročevalski slog pisanja. A na začetku te knjige se pa mi je Pollack prikazal(!) skoraj kot pesnik. Ki se sprašuje, kaj je lepota pokrajine? Mar je to tisto, česar se človek še ni dotaknil? Ali pa je lepota pokrajine tisto, kar je nekdo doživljal kot otrok, kot neposredni opazovalec ali kot poslušalec, ki lepoto pokrajine doživlja prek pripovedi, kot otroško fantazijo? Zdi se, da gre pri Pollacku prav za to. Četudi je kot otrok živel v Avstriji v mestu Amstetten, si je lepoto

pokrajine predstavljal po divji lepoti Kočevskega Roga. Namreč, še v času monarhije se je Pollackov praded Paul Bast iz Nemčije preselil v Laško. Tu se je rodil njegov sin, Rudolf Bast, Pollackov ded. Ker je bil strasten lovec, se je kot odvetnik preselil v Kočevje in imel v Rogu v svojem lovišču lovsko koč. Tu se mu je rodil Gerhard Bast, Pollackov oče. In očitno so dedovi lovski spomini ostali zelo živi tudi potem, ko se je družina Bast leta 1912 preselila v Amstetten. Martin Pollack, rojen leta 1944 je kot sirota odraščal pri starem očetu, in slednji je svojemu vnuku opisoval svoje lovske pohode in divjo naravo Kočevskega Roga. To je bilo tisto, kar je določalo Pollackov pojem *lepota pokrajine*.

A začetni Pollackov pesniški slog se počasi preoblikuje v bolj stvarnega. Otroški vtis o lepoti pokrajine ni nujno istoveten z vtisom odraslega. Bralca začne opominjati, na primer, kako so nekateri nemško-nacionalni pisatelji slavili germansko (nemško) »naravno« naravnost, da so se ozirali na pokrajino na Vzhodu in tja prodrli z namenom, da bi »zapuščena« močvirja in mokrišča iztrgali Naravi ter tamkajšnjim prebivalcem, nekulturnim Slovanom, pokazali, kako se s pridnim delom pride do zemlje, ki jo je moč obdelovati, na njej sejati, z nje pobirati pridelek, pokrajino nemško kolonizirati in si jo končno – samoumevno – prisvojiti... In ko Pollack obdelava ta politični vidik lepote pokrajine, začne obravnavati množične poboje in locirati množična grobišča po vsej vzhodni in jugovzhodni Evropi. Po pokrajinah, ki si jih je po letu 1939-1941 najprej podjarmil nacizem, nato pa po letih 1943-1945 komunizem. Ob rekonstrukciji dogodkov je do obeh enako neprizanesljiv. Najbolj pretresljiva je njegova ugotovitev, da so *žrtve postale storilci; storilci pa so postali žrtve*.

Kot slovenskemu bralcu se mi zdi, da Slovenija kar štrli iz nemškega besedila. Naše pokrajine Pollack obravnava na več mestih, vsega skupaj približno eno četrtno prostora. Medtem ko so opisi večinoma brezosebni, npr. Katyn, Bab(j)i Jar, Huda jama, Kočevski Rog, Kurapaty itn, pa je ponekod izpoved kar osebna:

»Spominjam se potovanja v Slovenijo, ki me je med drugim popeljalo tudi do gradu Hrastovec, v bližini malega mesta Lenart v področju Slovenskih Goric, nemško *Windische Büchel*n. Mogočen grad, nekoč last družine Herberstein, ki se je do nedavnega uporabljal kot psihiatrična ustanova, je bil leta 1945 uporabljen kot internacijsko taborišče jugoslovanskih partizanov, v katerem so bili zaprti pripadniki nemške manjšine, pa tudi Madžari iz Prekmurja, *Übermurgebiet*, ki naj bili izgnani iz slovenskih dežel. Izgona mnogi niso več doživeli, ker so bili že poprej umorjeni ali pa so umrli zaradi razmer v taborišču, zaradi bolezni ali lakote. [...] V Hrastovcu je umrla tudi ena mojih starih tet, vsekakor ni

bila pokopana v enem od ribnikov, temveč na bližnjem pokopališču v anonimnem grobu. Bila je sestra mojega deda in se je poročila s Slovencem, dokaz, da ni imela, morda edina iz naše rodbine, nobenih nacionalističnih predsodkov, brez velikonemške domišljavosti. A to je ni obvarovalo, da je kmalu po koncu vojne partizani ne bi v domačem Laškem/Tüffer zaprli ter odgnali v Hrastovec, kjer je žalostno umrla. Bila je stara sedemdeset let in spodobi se, da opišem njeno zgodbo. Za Hrastovec so na voljo sezname žrtev, sicer nepopolni, a vendar. Na enem teh seznamov je tudi ime moje stare tete: *Drovc Pavla, Laško, umrla Hrastovec 26. 8 1945.*« [besedilo v kurzivu je v nemškem besedilu zapisano v slovenščini, str. 63-64]

Kontaminierte Landschaften zajema kar nekaj podatkov, ki jih je Pollack obdelal že v svojih prejšnjih delih. Ker jih nekaj poznam, je bilo tokratno branje zame kar lahko. Hkrati je ta knjiga pri meni obudila že napol pozabljeno vprašanje o pisateljevi identiteti. Rojen zagrizenim nacističnim nemškemu staršem, odraščal pri ljubečem, tudi zagrizeno nacističnem dedu, a se je kljub temu odločil za študij polonistike in kdo ve kako začel raziskovati svoje korenine tudi na Slovenskem. Pollack sicer živi v Avstriji, a je očitno razpet geografsko in etično: nekako od Slovenije do Poljske in Ukrajine ter od ugotavljanj nasilnih smrti do poti za njeno transcendenco (presejanje).

Velikanska prednost knjige je, da jo je mogoče prebrati v enem popoldnevu in večeru. Neverjetno stvaren in sistematičen prikaz nacistične in komunistične bestialnosti, obsedenosti z iracionalno nujo pobijanja ljudi. Pollack tako vseskozi kaže na protislovja, da imamo po vsej Evropi na eni strani pokopališča junakov (*Heidenfriedhöfe*), spomenike, obeliske, kostnice, po drugi strani pa imamo tudi na videz nedotaknjeno pokrajino, ki je kontaminirana z anonimnimi grobišči anonimnih milijonov žrtev. Skozi takšen pogled dandanes tudi v Sloveniji živimo skoraj dobesedno na množičnih grobiščih.

Pollackova knjiga sodi v zbirko *Unruhe bewahren* (Ohraniti nemir). Na hrbtni strani zadnje platnice je zapisano, da gre pri Martinu Pollacku za neprizanesljiv, a skrben oris drugačnega, bolj resničnega zemljevida našega kontinenta. Zemljevid, na katerem namesto zastrupljenih skrivnosti in anonimnih grobov nastopata spomin in spominjanje. Menim, da *ohraniti nemir* pomeni ohraniti sposobnost prepoznavanja nasilja. Ki se vedno ohranja prek začaranega kroga, da *žrtev postane storilec; storilec postane žrtev*. *Ohraniti nemir* torej pomeni prepoznati mehanizem maščevanja. Če nam to uspe, nam uspe spremeniti tok zgodovine.

Marjan Kordaš

Nedolžnost na smetišču

Nemci in Maribor: stoletje preobratov: 1846-1946. Jerneja Ferlež (ur.). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012. 238 strani.

Kot uvod in hkrati moto izbrane knjižne ocene naj najprej navedem citat iz knjige Janka Pleterskega, *Pravica in moč za samoodločbo. Med Metternichom in Badinterjem*:

»Z letom 1918 smo stopili na pot političnega naroda, ki nas je postopoma, z velikimi prelomi, pripeljala do položaja državnega naroda. Pri tem nismo kot tradicionalno »pesniški narod« dovolj uvidevali, da državni narod ne more biti »nedolžen«. Državni narod je struktura oblasti. Oblast nikoli ne more biti nedolžna, vedno je seštevek bojev. More in mora biti zakonita, a ne nedolžna. Nedolžnost izgubi (nov) državni narod s

